

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин
Економічний факультет
Інститут державного управління та регіонального розвитку

Міжнародна науково-практична конференція

ВИРОБНИЧО-ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3-4 жовтня 2014 року
м. Ужгород

ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Газуда Михайло Васильович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємства

Ужгородського національного університету

Земельні ресурси, передусім сільськогосподарського призначення відіграють важливу роль у веденні аграрного виробництва. З економічної точки зору землі сільськогосподарського призначення відрізняються від інших земель тим, що вони самі є засобом виробництва, виробничим потенціалом. Відповідно до Земельного Кодексу України землями сільськогосподарського призначення (глави 5) визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей. До земель сільськогосподарського призначення належать [3]:

а) сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги);

б) несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель несільськогосподарського призначення, землі під господарськими будівлями і дворами, землі під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції, землі тимчасової консервації тощо).

Найбільшу господарську цінність, серед усіх земельних угідь мають сільськогосподарські угіддя. Процентне відношення окремих видів

сільськогосподарських угідь до їх загальної площі визначає структуру зазначених угідь. Найінтенсивніше в аграрній сфері використовуються рілля і багаторічні культурні насадження, оскільки тут виробляється найбільший обсяг валової і товарної продукції сільського господарства. Слід наголосити на тому, що розораність української території – найвища в світі. Загальновизнано, що площі ріллі потрібно зменшувати, переводячи мільйони гектарів у кормові угіддя та залісноючі. Для прикладу, в світі площі лук удвічі більш як рілля, а залісненість у країнах Європейського Союзу вища вдвічі порівняно з українською [2, с. 108].

Земельні ресурси Карпатського регіону характеризуються обмеженістю сільськогосподарських угідь, і особливо, ріллі, сіножатей та пасовищ, а також наявністю значної частки лісів та інших лісовкритих площ. В розрізі забезпеченості земельними ресурсами слід, перш за все, відмітити, що Карпатський регіон характеризується вертикальною зональністю: тут наявні низинна, передгірна і гірська зони, дві третини території – гориста місцевість. Зазначена особливість визначає відмінності в кліматичних, погодних умовах та ступенях родючості ґрунту.

В окремих наукових виданнях стверджується, що у гірській і передгірній природно-економічних зонах Карпатського регіону, і зокрема в Закарпатській області, значно гірші кліматичні умови для аграрного природокористування, оскільки тут велика крутизна схилів, частина яких взагалі не підлягає розорюванню. До того ж малоконтуристність гірських та передгірних земельних ділянок, важка доступність до них та неможливість застосування усіх видів сільськогосподарської техніки викликає необхідність використання малогабаритної техніки для забезпечення екологічної рівноваги в гірських агроландшафтах [4, с. 78]. Функціонування суб'єктів аграрного господарювання в різних ґрунтово-кліматичних умовах безпосередньо впливає на результати їх діяльності та відображається на рівні їх розвитку.

На фоні незначної частки сільськогосподарських угідь Карпатського регіону і, зокрема, ріллі тут зосереджено 23,8% лісів та інших лісовкритих площ України, 7,7% з яких в Закарпатській області. Друга позиція за якою виділяється Карпатський регіон – це наявність значних площ сіножатей та пасовищ, більшість з яких субальпійські луки (полонини). До прикладу, Закарпатська область характеризується незначною часткою ріллі (5,2%) щодо аналогічних сільгоспугідь країни. Загальна земельна площа області становить 1275,3 тис. га, з яких 401,3 тис. га займають сільськогосподарські угіддя. Слід відмітити, що регіон є малоземельним. Більшу половину території області займають ліси, дві третини її – гірська місцевість, що зумовлює невисокий відсоток площ придатних для сільськогосподарського виробництва.

В Україні зосереджено понад 30% світових чорноземів та до 7,5 тис. родовищ корисних копалин, а тому існує можливість за раціональних умов господарювання не лише забезпечити потреби країни, а й експортувати значну частину продукції [1, с. 15]. Сучасний земельний фонд України становить 60,4 млн. га. Значна частка земельної площі припадає на сільськогосподарські угіддя (71,0%, або 41,6 млн. га), у структурі яких 78,1% (32,5 млн. га) становить рілля [5, с. 65]. Земельні ресурси України характеризуються високими біопродуктивними властивостями. За допомогою досліджень ґрунтового шару встановлено, що середній вміст гумусу в ріллі становив 3,2% (124,8 т/га). При оптимальній структурі природокористування, відповідному рівні землеробства

держава здатна прогодувати 300-320 млн. осіб. За оцінками ФАО ООН Україна, як найбагатша у світі на чорноземі держава може прогодувати до 1 млрд. осіб [1, с. 390].

Найменшою землезабезпеченістю сільгоспугіддями, і особливо ріллею серед областей Карпатського регіону характеризується Закарпатська область, де на одного жителя припадає 0,32 га сільськогосподарських угідь, в тому числі 0,15 га ріллі, що відповідно у 2,5 та 4,5 рази менше, ніж у середньому по Україні, та у 1,2 і 1,8 рази менше порівняно до областей Карпатського регіону в цілому. В Україні за аналізований період (2012 до 1990 р.) чисельність наявного населення зменшилась на 12,1%, в той час як в аналізованих регіонах – на 4,7%. Цей фактор у значній мірі призвів до того, що в розрахунку на 1 особу в 1990 р. в Україні припадало 0,64 га ріллі, а в 2012 р. – 0,68 га, в регіонах Українських Карпат цей показник залишився майже без змін.

Зі зростанням чисельності населення показник землезабезпечення буде тільки зменшуватись, тому важливо поліпшувати земельні ресурси, охороняти і раціонально використовувати здійснюючи при цьому, оптимізацію структури посівних площ та сівозмін з метою підвищення родючості та продуктивності сільськогосподарських угідь.

Посівні площі сільськогосподарських культур в Україні за період 1990-2012 рр. зменшились на 14,2% (або на 4604,5 тис. га), а за регіонами Українських Карпат на 20,3% (або на 369,7 тис. га). У Закарпатській області зменшення посівних площ незначне (на 2,0%), проте площі кормових культур зменшились на 48,0%. Враховуючи, що частка населення регіону до середньоукраїнського показника у 1990 р. становила 2,4% та 2,7% у 2012 р., а посівних площ відповідно 0,6 та 0,7%, в тому числі кормових культур 0,8 та 1,9%, можна констатувати, що регіональний рівень забезпечення сільськогосподарською продукцією за цими параметрами значно нижчий від середньоукраїнського. Порівняльні показники свідчать, що в структурі посівних площ у 1990 р. кормові культури займали 51%, а в 2012 р. лише 28%. Останнє суттєво знижує можливості нарощування виробництва тваринницької продукції в аграрному комплексі області, зокрема отримання здешевленої продукції м'яса і молока в літньо-осінній період на природних і культурних пасовищах. Тенденція до зменшення площ кормових угідь стосується як України [5, с. 82] в цілому (на 79,4%), так і регіонів Українських Карпат (майже 90,0%) зокрема.

До того ж зниження кормового клину не сприяє нарощуванню поголів'я худоби як в областях Карпатського регіону, так і Закарпатській області [5, с. 279, 281]: у 2012 р. порівняно з 1990 р. у господарствах усіх категорій поголів'я великої рогатої худоби за регіонами в цілому, знизилося на 1773,2 тис. голів (або на 71,6%) і на 346,6 тис. голів свиней (на 25,3%) і відповідно у Закарпатській області майже на 209 тис. голів (на 59,1%) і на 57,4 тис. голів свиней (на 16,7%). Раціональне землекористування безпосередньо залежить і від формування структури посівних площ сільськогосподарських культур.

Оскільки головним засобом виробництва в сільському господарстві є не вся земля, а лише її продукуюча частина – ґрунтовий покрив, то саме родючість ґрунтів відіграє особливу роль у сільськогосподарському виробництві й визначає ключове соціально-економічне значення та місце землі серед інших природних ресурсів. Родючість ґрунтів виявляється в кінцевих результатах

забезпечення продовольчою продукцією. Джерелом родючості, як ми вже й відмічали, виступають у складному перешлетінні біологічні, агро- та лісотехнічні, організаційно-господарські та економічні фактори, різномірні за своєю природою і неоднакові за характером і ступенем впливу на урожай сільськогосподарських культур.

Список використаних джерел:

1. Екологічна енциклопедія : У 3 т. / Голови. ред. А.В. Толстоухов та ін. – К.: ТОВ „Центр екологічної освіти та інформації”, 2008. – Т. 3: О.Я. – 472 с.
2. Економічний довідник аграрника / За ред. Ю.Я. Лузана, П.Т. Саблука. – К.: Преса України, 2003. – 800 с.
3. Земельний Кодекс України. [Електронний ресурс]: Закон України від 25 жовтня 2001 року, № 2768-III. – Режим доступу : <http://code.leschishin.org/lc/lc05.php>
4. Мікловда В.П. Агропромислове виробництво регіону в умовах ринкових трансформацій / В.П. Мікловда, М.В. Газуда. – Ужгород : Ліра, 2008. – 224 с.
5. Сільське господарство України за 2012 рік / Державна служба статистики України; за ред. Н.С. Власенко. – Київ, 2013. – 402 с.